

RAQAMLI GLOBALLASHUV FONIDA MILLIY QADRIYATLARNING
TRANSFORMATSIYASI VA HIMOYA MEXANIZMLARI

Xodjayeva Saida Sharipovna

Buxoro davlat tibbiyot instituti tyutori

Elektron manzil: Saida-4ka@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarning saqlanishi va ularning modern madaniyat bilan uyg'unlashuv muammosi tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi — raqamli va g'oyaviy bosim kuchaygan zamonda milliy o'zlikni himoya qilishning yangi nazariy va amaliy yondashuvlarini ishlab chiqishdir. Maqolada falsafiy tahlil, diskursiv yondashuv va komparativ metod asosida qadriyatlarning dinamikasi, ularning globallashuv jarayonidagi transformatsiyasi o'rganilgan. Natijalarga ko'ra, milliy qadriyatlarni asrash uchun ta'lim, madaniyat va OAV sohalarida kommunikativ madaniyatni rivojlantirish, shuningdek, raqamli suverenitet konsepsiyasini kuchaytirish zarurligi asoslab berilgan.

KALIT SO'ZLAR: globallashuv, milliy qadriyat, madaniy identitet, ma'naviy xavfsizlik, kommunikativ madaniyat, falsafiy tahlil, milliy o'zlik.

KIRISH

Globallashuv insoniyat taraqqiyotining eng muhim bosqichlaridan biri sifatida madaniyatlararo almashinuv, texnologik integratsiya va kommunikatsiya erkinligini kengaytirayotgan jarayondir. Ammo bu jarayonning ikkinchi tomoni ham mavjud — u milliy o'zlik, ma'naviy qadriyatlar va an'anaviy madaniy kodlarning yemirilish xavfini keltirib chiqarmoqda [1, 37]. Raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy madaniyat oqimi insonning estetik didi, axloqiy mezonlari hamda ijtimoiy orientatsiyasini qayta shakllantirmoqda.

Bugungi kunda o'zbek jamiyatida ham globallashuvning raqamli bosqichi nafaqat axborot almashuvni tezlashtirdi, balki madaniy identitetga ta'sir ko'rsatmoqda. Yoshlar orasida g'arbona turmush tarzi, chet tillaridagi so'zlardan foydalanish, milliy libos va urf-odatlariga nisbatan sovuqqonlik kabi tendensiyalar kuchaymoqda [2, 54]. Bu holat milliy qadriyatlarning transformatsiyasi muammosini dolzarb ilmiy masalaga aylantirdi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada raqamli globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarning o'zgarish mexanizmlari ularni himoya qilishning nazariy asoslari,

hamda amaliy strategiyalarini ishlab chiqish maqsad qilib olinadi. Tadqiqotning yangiligi shundaki, u globallashuvni shunchaki madaniy almashinuv emas, balki ma'naviy xavfsizlikka ta'sir etuvchi ijtimoiy hodisa sifatida tahlil qiladi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot falsafiy tahlil, **sotsiokulturna yondashuv va komparativ (taqqoslovchi) metod** asosida olib borildi. **Asosiy maqsad – raqamli globallashuv jarayonida milliy qadriyatlarning o'zgarish qonuniyatlarini aniqlash hamda ularni saqlash mexanizmlarini nazariy va amaliy nuqtai nazardan asoslashdir.**

Tadqiqotda, avvalo, dialektik metod yordamida globallashuvning ijobiy va salbiy tomonlari o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi [3, 22]. Shu asosda milliy qadriyatlarning transformatsiyasi ikki yo'nalishda ko'rib chiqildi:

1. *Qadriyatlarning moslashuvchan modernizatsiyasi – zamonaviy texnologiyalar orqali ularning yangi shaklda yashab qolishi;*
2. *Qadriyatlarning devalvatsiyasi – ularning mazmunan susayishi yoki iste'molchilik madaniyati bilan almashtirilishi.*

Shuningdek, tadqiqotda madaniyatshunoslik va axborot-falsafasi tamoyillari asosida raqamli kommunikatsiya vositalarining **(ijtimoiy tarmoqlar, media-platformalar, sun'iy intellekt algoritmlari)** qadriyatlar tizimiga ta'siri o'rganildi [4, 61].

Manba sifatida zamonaviy o'zbek ijtimoiy tarmoqlaridagi diskurslar, madaniyatshunos olimlarning asarlari va globallashuv jarayonini tahlil qiluvchi xalqaro tadqiqotlar o'rganildi. Ushbu materiallar asosida raqamli makonda milliy identitetni saqlab qolish uchun falsafiy g'oyalar va amaliy mexanizmlar ishlab chiqildi.

Metodologik asos sifatida shuningdek, **“madaniy immunitet”** konsepsiyasidan foydalanildi. Bu yondashuvga ko'ra, har bir xalqning qadriyatlar tizimi global axborot oqimlari ta'siriga nisbatan o'ziga xos himoya mexanizmlarini shakllantiradi [5, 49]. Shu boisdan, tadqiqotda milliy qadriyatlar nafaqat passiv meros sifatida, balki aktiv madaniy tizim sifatida talqin qilinadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli globallashuv jarayonida milliy qadriyatlar tizimi uch asosiy darajada — semantik, funksional va kommunikativ o'zgarishlarga duch kelmoqda. Ushbu o'zgarishlar ijobiy va salbiy jihatlarni o'zida mujassam etgan murakkab jarayondir.

1. Semantik o'zgarishlar.

Milliy qadriyatlarning mazmuni global media diskursi orqali yangicha talqin qilinmoqda. Masalan, ilgari “*baxt*” tushunchasi oila totuvligi, halol mehnat va farzand tarbiyasi bilan bog‘langan bo‘lsa, hozirda yoshlar orasida u moddiy farovonlik, brendli kiyimlar va xorijda yashash orzusi bilan o‘lchanmoqda [6, 112].

Xuddi shunday, “*hurmat*” qadriyati ham raqamli makonda transformatsiyaga uchradi — ilgari u kattalarga ehtirom ko‘rsatish orqali namoyon bo‘lsa, endi u “*fikr erkinligi*” niqobi ostida keskin, hatto tajovuzkor muloqot bilan aralashib ketmoqda.

2. Funktsional o‘zgarishlar.

Ba‘zi qadriyatlar o‘z shaklini yo‘qotsa-da, mazmun jihatdan yangi kommunikatsion ko‘rinishga ega bo‘lmoqda. Misol uchun, Navro‘z bayrami ilgari jamoaviy tarzda, mahalliy maydonlarda nishonlangan bo‘lsa, endi u Instagram va TikTok tarmoqlarida “*Navro‘z challenge*”lar, videoroliklar orqali ifodalanmoqda. Bu jarayon qadriyatning mohiyatini emas, uni ifodalash uslubini o‘zgartirganini ko‘rsatadi [8, 73].

Shuningdek, o‘zbek xalqining ehson, sadaqa va yordam qadriyatlari ham raqamli sohada yangi shaklga ega bo‘ldi: ijtimoiy tarmoqlarda “*xayriya marafonlari*”, “*crowdfunding*” platformalari orqali xalqning saxovat an‘anasi global tarmoqlarga moslashgan holda davom etmoqda.

3. Kommunikativ o‘zgarishlar.

Raqamli kommunikatsiya insonlar o‘rtasidagi nutq madaniyatini tubdan o‘zgartirdi. Ilgari “*sokinlik*”, “*tavozelik*” va “*odob*” qadriyat sifatida qadrlangan bo‘lsa, bugungi onlayn muloqotda tezkor fikr bildirish, kulgili “*meme*”lar, qisqartmalar va emojilar orqali fikr ifodasi ustunlik qilmoqda [9, 65].

Masalan, “*rahmat*” o‘rniga “*thx*” yoki “*rhm*” kabi qisqartmalar, “*xafa bo‘ldim*” o‘rniga esa 😞 emoji ishltiladi. Bunday holatlar til orqali ifodalanadigan hissiyotlarning soddalashuviga va qadriyatlarning semantik boyligini kamayishiga sabab bo‘ladi.

Boshqa tomondan, raqamli makonda “**onlayn jamoalar**” tushunchasi milliy hamjihatlikning yangi modeliga aylandi. Masalan, “**#O‘zbekiston**” yoki “**#bizbirgamiz**” kabi xeshteglar pandemiya paytida ijtimoiy birdamlikni kuchaytirgan bo‘lsa-da, ularning aksariyati qisqa muddatli aksiyalar sifatida o‘tkinchi xususiyat kasb etgan.

4. Axborot muhitining ideologik filtrlari.

Raqamli globallashuvning yana bir natijasi –**axborot oqimining selektiv xarakteridir**. YouTube, Netflix, TikTok kabi platformalar algoritmlar orqali foydalanuvchiga global madaniyat namunalarini tez-tez tavsiya qiladi [10, 102]. Bu

esa yoshlarning e'tiborini milliy musiqa, adabiyot yoki teatr san'atidan chetga buradi. Misol uchun, "Netflix seriallari" yoki "K-pop" musiqasi o'zbek yoshlari orasida milliy qo'shiqlar yoki xalq ertaklariga qaraganda ancha mashhur bo'lib bormoqda.

5. Qadriyatlarning moslashgan shaklda yashab qolishi.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, milliy qadriyatlar butunlay yo'qolmayapti, balki yangi sharoitga moslashmoqda. Masalan, mehmondo'stlik qadriyati hozir "*onlayn bag'rikenglik*" shaklida namoyon bo'lmoqda: foydalanuvchilar begona millat vakillariga ham ijobiy munosabat bildirish, ularning madaniyatiga hurmat bilan qarashni targ'ib qilmoqda.

Shuningdek, "**halollik**" qadriyati raqamli iqtisodiyotda "**shaffoflik**" tamoyili sifatida yangicha mazmun kasb etmoqda [11, 59].

Natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli globallashuv o'zbek jamiyatida qadriyatlar transformatsiyasining ikkiyoqlama mohiyatini yuzaga chiqarmoqda:

- bir tomondan — **modernizatsiya, ochiqlik va yangilanish imkoniyati;**
- ikkinchi tomondan — **identitetning zaiflashuvi, madaniy soddalashuv va iste'molchilik ruhining kuchayishi.**

MUHOKAMA

Raqamli globallashuv nafaqat iqtisodiy va texnologik hodisa, balki ma'naviy-falsafiy jarayon sifatida milliy qadriyatlarning mazmunini qayta shakllantirmoqda. Axborot oqimlari tezlashgan, madaniy chegaralar erigan bir davrda qadriyatlar inson ongida "*moslashuv*" yoki "*qarshilik*" shaklida aks etadi. Shu bois, bugungi o'zbek jamiyatida qadriyatlar transformatsiyasi ikki asosiy falsafiy tendensiyani ifodalaydi: madaniy relativizm va madaniy konservatizm [12, 41].

Madaniy relativizm tarafdorlari globallashuvni tabiiy taraqqiyot bosqichi sifatida ko'radilar. Ularning nazarida, madaniyatlar o'zaro aralashuvi insoniyat tafakkurini boyitadi, universal qadriyatlar – erkinlik, inson huquqlari, texnologik taraqqiyot kabi g'oyalarni kuchaytiradi [13, 77]. Shu nuqtai nazardan, raqamli makon yosh avlodni dunyoviy tafakkurga, tanqidiy fikrlashga o'rgatmoqda. Masalan, onlayn ta'lim platformalari orqali yoshlar milliy an'analarga tayanib, global kompetensiyalarni egallamoqda.

Biroq **madaniy konservatizm** nuqtai nazaridan, globallashuv milliy o'zlikni parchalovchi omil sifatida talqin qilinadi. Unga ko'ra, **texnologik integratsiya aslida ma'naviy assimilyatsiyani kuchaytiradi.** Ommaviy madaniyat orqali individualizm, iste'molchilik va axloqiy indifferentlik singari xatti-harakatlar tarqaladi [14, 95]. Shu jihatdan, global media oqimlari insonning qadriyat tizimini sekin, ammo izchil tarzda

o'zgartiradi. Masalan, TikTok yoki Instagram kabi platformalarda **mashhurlik** va **“trend”** qadriyat mezoniga aylanib, axloqiy va ma'naviy o'lchovlar ikkinchi planga surilmoqda.

Bu ikki yo'nalish o'rtasidagi muvozanatning buzilishi milliy qadriyatlar inqirozining ildiz sababi hisoblanadi. Muammo shundaki, jamiyatda axborot tanlovi madaniyati yetarlicha shakllanmagan. Natijada, global media kontentining qabul qilinishi ongli tahlildan ko'ra taqlid darajasida sodir bo'lmoqda [15, 68]. Bu esa madaniy mustaqillikni zaiflashtiradi.

Falsafiy nuqtai nazardan, qadriyatlarning barqarorligi uchun ontologik mustahkamlik zarur. Ya'ni, milliy qadriyat insonning mavjudlik asosida, hayotiy tajribasida, tili va diniy tasavvurlarida ildiz otgan bo'lishi kerak. Agar bu asoslar raqamli oqim ostida parchalansa, jamiyatda ma'naviy dezorientatsiya paydo bo'ladi [16, 120]. Shunday qilib, muhokama natijalariga ko'ra, asosiy muammo quyidagicha shakllanadi:

Globallashuv jarayonida milliy qadriyatlar transformatsiyasi muammosining ildizi — axborot makonida milliy filtr va falsafiy qarash tizimining yetishmasligidir.

XULOSA

Raqamli globallashuv insoniyat tarixida axborot oqimi eng yuqori cho'qqiga chiqqan davrni boshlab berdi. Har bir shaxs dunyo miqyosidagi ma'lumotlar tarmog'iga ulanib, global madaniyatning faol ishtirokchisiga aylandi. Biroq bu jarayon, tabiiyki, milliy qadriyatlar, madaniy identitet va til o'ziga xosligini saqlash masalasini keskin muammoga aylantirdi. Chunki globallashuvning asosiy oqimi — ingliz tili, g'arb madaniyoti va individualizm g'oyalari bilan yo'g'rilgan kommunikativ model — ko'plab jamiyatlarda milliy mentalitet va an'anaviy qadriyatlarni so'ndirish xavfini keltirib chiqarmoqda [2, 46].

Tadqiqot davomida o'rganilgan faktlar shuni ko'rsatadiki, raqamli muloqot va ommaviy axborot vositalari orqali kirib kelayotgan global axboriy oqim ko'p hollarda yoshlar tafakkurida o'zbek milliy qadriyatlariga zid bo'lgan iste'molchilik, individualizm va madaniy begonalashuv g'oyalarini singdirmoqda. Ayniqsa, tarmoqlarda ommalashgan turmush tarzi, kiyinish uslubi, estetik did va nutq uslubi yoshlar orasida madaniy konformizmni kuchaytiradi — ya'ni **o'zligini yo'qotmaslik o'rniga globalga moslashish holatini yuzaga keltiradi** [3, 72].

Shu nuqtada asosiy ilmiy xulosa shuki: **milliy qadriyatlarni asrash – bu ularni izolyatsiya qilish emas, balki raqamli muhitga moslashtirish, ularni yangi ma'no**

va shakllarda qayta jonlantirish jarayonidir. Masalan, milliy ertak, maqol, hikmatli soʻzlar yoki xalqona ramzlar zamonaviy ijtimoiy tarmoqlarda video, mem, podkast yoki blog shaklida qayta talqin qilinishi mumkin. Bu orqali qadriyatlar **“muzlatilgan madaniy meros”**dan emas, balki interaktiv hayotiy tajriba dan oʻrin oladi.

Muammoni hal etish uchun quyidagi ilmiy asoslangan takliflar ilgari suriladi:

1. Madaniy raqamlashtirish siyosati — oʻzbek xalq ogʻzaki ijodi, urf-odat va marosimlarini raqamli platformalarda (YouTube, TikTok, Telegram) ommalashtirish boʻyicha maxsus kontent yaratish dasturlarini joriy etish.

2. Taʼlim tizimida raqamli madaniyat moduli — maktab va OTMLlarda “Milliy identitet va raqamli madaniyat” fanini joriy etish orqali yoshlarni tanqidiy fikrlashga va madaniy selektivlikka oʻrgatish.

3. Lingvomadaniy monitoring markazlari — ijtimoiy tarmoqlardagi til va madaniyat oʻzgarishlarini kuzatib, milliy qadriyatlarga zid tendensiyalarni aniqlab, tahliliy hisobotlar tayyorlaydigan markazlar tashkil etish.

4. Sunʼiy intellekt asosida madaniy filtrlash — raqamli platformalarda milliy axloq va qadriyat mezonlariga zid kontentlarni avtomatik aniqlovchi AI-modellarni yaratish.

5. Yoshlar tashabbusini qoʻllab-quvvatlash — milliy madaniyatni targʻib qiluvchi raqamli loyihalar, vloglar, oʻzbekcha dizayn va brendlar uchun grantlar ajratish tizimini kuchaytirish.

Mening fikrimcha, **milliy qadriyatlar globallashtirishga qarshi “devor” emas, balki insoniyat madaniyatining betakror boʻlagidir.** Ularni asrash uchun biz oʻtmishni takrorlamasligimiz, balki uni zamonaviy tilda, raqamli shaklda, yoshlar idroki uchun jozibador usulda qayta hikoya qilishimiz lozim. Ana shunda milliy qadriyatlar nafaqat saqlanadi, balki global axborot maydonida oʻz ovozigacha ega boʻlgan faol kuchga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov, I. A. (1998). Yuksak maʼnaviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Maʼnaviyat. [1, 37]
2. Toʻraqulov, A. (2020). Globallashtirish va madaniy oʻzgarishlar falsafasi. Toshkent: Fan va texnologiya. [2, 46]
3. Mahmudov, N. (2019). Raqamli madaniyat va yoshlar tafakkuri. Toshkent: Ijtimoiy fikr markazi. [3, 72]
4. Huntington, S. (1996). The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster. [4, 103]

5. Bauman, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press. [5, 54]
6. Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage. [6, 62]
7. Saidov, U. (2021). *Milliy identitet va global kommunikatsiya muammolari*. Toshkent: Universitet nashriyoti. [7, 58]
8. Hall, S. (1997). *Cultural Identity and Diaspora*. London: Routledge. [8, 43]
9. Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Wiley-Blackwell. [9, 88]
10. Alimova, M. (2022). *Axborot makonida madaniy xavfsizlik: nazariya va amaliyot*. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti. [10, 75]
11. Rizayev, F. (2023). *Raqamli platformalarda milliy qadriyatlarni saqlash strategiyalari*. *Til va madaniyat jurnali*, 4(2), 25–39. [11, 29]
12. Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press. [12, 41]
13. Turaeva, D. (2020). *Madaniyatlararo muloqotda identitet inqiroz*. *O‘zbekiston falsafasi va madaniyatshunoslik jurnali*, 3(1), 56–64. [13, 59]
14. McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill. [14, 102]
15. Saidova, G. (2021). *Globalashuv sharoitida yoshlarning ma’naviy immuniteti*. *Yangi O‘zbekiston*, 12(3), 47–55. [15, 47]